

Затверджено на засіданні кафедри
конституційного, міжнародного та
адміністративного права
протокол №1 від «31» серпня 2022 р.

**Програмові вимоги з курсу
«Конституційне право»**

(галузь знань 08 «Право», спеціальність «Міжнародне і європейське право»)

I семестр

Тема 1. Виникнення та становлення конституціоналізму, його зміст та структурні елементи

Поняття «конституціоналізму», його основні принципи. Основні етапи становлення конституціоналізму. Ідеї конституціоналізму в період Стародавньої Греції та Риму. Велика хартія вольностей 1215 р. Ідеї мислителів Нового часу (Жан-Жак Руссо, Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Монтеск'є та ін.). Перші конституції 18-19 ст. Співвідношення понять «конституція» та «конституціоналізм». Практичний, функційний рівень конституціоналізму. Сучасні моделі конституціоналізму. Історична ретроспектива українського конституціоналізму. Конституція Пилипа Орлика 1710 р., її основні положення. Розвиток ідей конституціоналізму в період відродження української державності (1917-1920 р.р.). Стан розвитку конституціоналізму в період встановлення радянської влади (20 ст.). Декларація про державний суверенітет 1991 р. Конституція України 1996 р.

Тема 2. Місце конституційного права в структурі знань та правових системах

Поняття конституційного права як галузі права. Співвідношення термінів «конституційне право» та «державне право». Предмет конституційного права. Конституційно-правові відносини. Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та зарубіжних країнах. Об'єкти конституційно-правового регулювання. Конституційно-правові інститути. Поняття та особливості норм конституційного права. Критерії класифікації та види конституційно-правових норм. Структура конституційно-правових норм. Місце галузі конституційного права в системі національного права. Зв'язок конституційного права із соціальними нормами внутрішнього права країни (релігійними нормами, нормами моралі, мистецтвом).

Тема 3. Конституція як базове джерело конституційного права

Визначення терміну «конституція». Особливості еволюційного розвитку конституцій. Характеристика перших конституцій в США та Європі. Класифікація сучасних конституцій. Гарантійні, номінальні та фіктивні конституції в сучасних державах. Писані та неписані конституції. Правова характеристика писаних не кодифікованих конституцій та неписаних конституцій (на прикладі Великобританії та Швеції). Постійні та тимчасові

конституції. Особливості прийняття октройованих, договірних та «народних» конституцій. Характеристика гнучких, жорстких та змішаних конституцій. Юридичні властивості конституції. Порядок прийняття та внесення змін до конституцій. Характеристика Конституції України та її місце в системі джерел конституційного права.

Тема 4. Визначення та характеристика інших джерел конституційного права

Поняття «джерела конституційного права». Класифікація джерел конституційного права. Джерела перед конституційного змісту. Закон як джерело конституційного права, його ознаки та види. Конституційні закони та їх характеристика. Органічні закони в зарубіжних країнах. Звичайні закони та сфера їхнього регулювання. Відмінність між конституційними законами та звичайними. Міжнародні договори як джерело конституційного права. Характеристика Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. Основні міжнародні договори в сфері прав людини. Підзаконні нормативні акти. Ордонанси Франції, декрети Італії, уповноважуючі закони Іспанії. Акти органів конституційного контролю: американська модель конституційного контролю та європейська. Конституційні судові прецеденти. Конституційні звичаї, сфера їх застосування.

Тема 5. Принципи конституційного права, їх зміст та класифікація

Визначення змісту принципів конституційного права. Юридичні ознаки конституційних принципів. Класифікація принципів конституційного права. Загальні та спеціальні принципи конституційного права. Матеріальні та процесуальні принципи конституційного права. Принцип поваги до прав людини та основних свобод. Аналіз міжнародно-правових актів щодо розкриття змісту поваги до прав людини. Характеристика Конституції України в частині закріплення принципу поваги до прав людини. Принцип розподілу влади, історична ретроспектива його становлення. Складові принципу розподілу влади. Конституційне забезпечення втілення вимог принципу розподілу влади. Система стримувань та противаг. Принцип верховенства права. Доповідь Венеціанської комісії «Про верховенство права» 2011 р. Визначення принципу верховенства права в Конституції України. Принципи конституційного права країн романо-германської правової сім'ї. Принципи конституційного права в країнах англо-американської правової сім'ї. Принципи конституційного права в країнах релігійного права та далекосхідної групи.

Тема 6. Права людини як основа конституційного права держави

Визначення змісту поняття «права людини». Відмінність між правами людини та свободами. Ознаки основних прав людини. Природні та невідчужувані права людини. Взаємозалежний, загальний та правовий характер прав людини. Права людини як кінцева мета діяльності всіх органів державної влади. Відмінності між правами людини та громадянина. Класифікація прав людини. «Позитивні» та «негативні» права, допустимі межі втручання держави у їх реалізацію. Характеристика «Білю про права» США 1792 р. в контексті

«негативних» прав. Характеристика громадянських, політичних, соціальних, економічних та культурних прав. Абсолютні та відносні права, можливості їхнього легітимного обмеження. Покоління прав людини.

Тема 7. Конституційні засади захисту та забезпечення прав та свобод людини

Зміст поняття «гарантії прав та свобод людини. Нормативні гарантії реалізації прав та свобод людини, визначення матеріальних та процесуальних гарантій. Інституційні юридичні гарантії. Роль громадських організацій у захисті і забезпеченні прав людини. Самозахист як структурний елемент національної системи захисту прав людини. Складові права на судовий захист. Конституційна скарга як гарантія захисту прав людини. Умови подання конституційної скарги. Інститут омбудсмана, його конституційно-правовий статус в Україні та зарубіжних країнах. Акти Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Поняття міжнародного стандарту прав людини. Універсальна система захисту прав людини: головні та допоміжні органи ООН, конвенційні органи, спеціалізовані установи ООН; Міжнародний кримінальний суд. Регіональна система захисту прав людини : Рада Європи, Європейський Союз, Організація американських держав, Африканський союз, Організація ісламського співробітництва.

Тема 8. Конституційно-правовий статус людини і громадянина

Поняття конституційного статусу особи, його структурні елементи. Розмежування конституційного та конституційно-правового статусу особи. Конституційна правосуб'єктність. Момент виникнення правоздатності особи, випадки її законного обмеження. Дієздатність особи, повна та часткова дієздатність. Деліктоздатність суб'єкта права. Загальна та спеціальна конституційна правосуб'єктність. Громадянство як елемент конституційного статусу особи. Принципи громадянства України. Документи, що підтверджують громадянство України. Конституційні обов'язки людини і громадянина. Порівняння конституційних обов'язків в Україні та зарубіжних країнах (Австрія, Іспанія, Італія, Болгарія, Японія).

Тема 9. Конституційно-правовий статус громадянства

Філіація як спосіб набуття громадянства (принцип «права крові», принцип «права ґрунту»): законодавство України та зарубіжних країн. Натуралізація як спосіб набуття громадянства за волевиявленням особи. Умови натуралізації. Надання громадянства як акт вдячності (дарування), особливості процедури та правові наслідки. Реінтеграція та репатріація. Розмежування понять втрата громадянства та позбавлення громадянства. Випадки обмеження права на вихід із громадянства. Підстави втрати громадянства. Правовий режим іноземних громадян: національний режим, режим найбільшого сприяння, спеціальний (преференційний) режим, режим взаємності (ідентичності). Підстави неможливості видворення або видачі іноземних громадян. Апатриди та їх конституційно-правовий статус. Принцип неприпустимості без громадянства. Конституційно-правовий статус біженців: аналіз міжнародного та національного

права. Особливості конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб.

Тема 10. Форма правління сучасних держав

Визначення змісту поняття «форма держави», її структурні елементи. Причини різноманітності форм держави. Монархія як форма правління та її характерні ознаки. Сучасні системи правонаступництва в зарубіжних країнах. Абсолютна монархія, її основні риси. Дуалістична та парламентська монархії, Схожість і відмінність президентської та парламентської республік. Змішані форми правління, їх особливості в зарубіжних країнах. Характеристика України за формою державного правління. Визначення поняття «форма політичного режиму». Демократичний політичний режим, його характерні риси. Недемократичні політичні режими: авторитарний та тоталітарний, їх особливості.

Тема 11. Форма державного устрою

Поняття та зміст державної території. Територіальне верховенство, складові поняття. Територіальний устрій держави. Політична самостійність територіальних одиниць. Вертикальний поділ влади між центром та територіальними одиницями. Види унітарних держав та їх ознаки. Федеративні держави та їх ознаки. Види федерацій. Способи створення федерацій. Симетричні і асиметричні федерації, їх характеристика. Правовий статус суб'єктів федерації. Принципи побудови зарубіжних федерацій. Договірні, конституційні та договірно-конституційні федерації, їх особливості. Юридичний статус територіальних автономій. Регіоналістична держава, її ознаки.

Тема 12. Вибори та референдум як форма реалізації безпосередньої демократії у державі

Конституційно-правові основи демократії. Безпосередня демократія: поняття, конституційна природа, форми. Поняття та форми представницької демократії. Поняття і соціальне значення виборів. Виборче право сучасних держав. Виборчі системи: поняття та види. Поняття і конституційно-правова регламентація референдумів. Види референдумів. Світова практика щодо підготовки і проведення референдуму, його основні стадії. Нетипові форми безпосередньої демократії. Загальна характеристика виборчого законодавства України. Відповідальність за порушення виборчого законодавства України.

Тема 13. Конституційні засади функціонування політичних партій

Поняття політичних партій: ідеологія політичної партії, організаційна структура, методи і засоби діяльності, соціальна база та електорат, фінансова база, політичні лідери. Функції політичних партій. Конституційно-правове регулювання діяльності політичних партій. Принципи діяльності політичних партій. Порядок створення політичних партій. Припинення діяльності

політичних партій. Обмеження щодо діяльності політичних партій. Обмеження щодо членства в політичних партіях. Вимоги щодо прозорості фінансування політичних партій. Державний контроль за діяльністю політичних партій. Поняття «партійної системи». Однопартійна система. Двопартійна система. Багатопартійна система. Класифікація політичних партій. Консервативні партії. Ліберально-демократичні партії. Соціал-демократичні партії. Конфесіональні партії. Екологічні партії. Неофашистські партії. Комуністичні партії.

II семестр

Тема 14 Теоретичні основи організації та здійснення державної влади

Державна влада як інститут конституційного права. Легітимність державної влади. Основоположні конституційні принципи організації та функціонування державної влади. Основи розмежування функцій здійснення державної влади.

Суб'єкти конституційно-правових відносин з приводу організації та функціонування державної влади. Об'єкти конституційно-правових відносин з приводу організації та функціонування державної влади. Мета функціонування державної влади.

Система державних органів, що здійснюють державну владу. Поняття та основні риси органу державної влади. Види органів державної влади. Закріплення системи органів державної влади в Конституції України. Конституційний статус органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Місце Президента України і прокуратури України в системі органів державної влади.

Тема 15 Конституційно-правовий статус парламенту

Конституційний статус Верховної Ради України. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні, парламент України. Види парламентів. Функції Верховної Ради України. Законодавча функція. Питання, які визначаються і встановлюються виключно законами України. Установча і контрольна функції Верховної Ради України. Контрольні повноваження Верховної Ради України щодо Президента України і органів виконавчої влади.

Чисельний склад і структура Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Організація Верховної Ради України. Органи і посадови особи Верховної Ради України. Порядок обрання і повноваження Голови Верховної Ради України, першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України. Комітети Верховної Ради України: порядок і принципи формування, перелік, повноваження. Тимчасові спеціальні і тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України.

Порядок роботи Верховної Ради України. Сесія Верховної Ради України. Порядок скликання і проведення сесій Верховної Ради України. Порядок розгляду питань на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Голосування у Верховній Раді України. Правова регламентація організації роботи Верховної Ради України. Законодавство про Регламент Верховної Ради України. Спеціальні процедури у Верховній Раді України.

Поняття та стадії законодавчого процесу. Законодавча ініціатива. Суб'єкти права законодавчої ініціативи. Попереднє обговорення законопроектів в комітетах Верховної Ради України. Обговорення законопроекту на пленарних засіданнях Верховної Ради України в ході трьох читань. Ухвалення законопроекту. Промульгація закону Президентом України. Введення в дію законів і інших актів Верховної Ради України. Особливості проходження конституційних законів.

Органи і посадовці при Верховній Раді України. Допоміжний апарат Верховної Ради. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: порядок призначення, повноваження. Акти реагування Уповноваженого на факти порушення прав людини. Підстави і порядок дострокового припинення повноважень омбудсмена. Конституційно-правовий статус Рахункової палати.

Тема 16 Правовий статус члена парламенту

Конституційно-правовий статус народного депутата України. Порядок проведення виборів народних депутатів України.

Несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності. Форми діяльності народного депутата України. Взаємовідносини народного депутата України з виборцями. Депутатська етика. Права народного депутата України у Верховній Раді України. Права народного депутата України на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Право народних депутатів України об'єднуватися в депутатські фракції (групи). Права народного депутата України в органах Верховної Ради України. Право депутатського звернення та запиту. Права народного депутата України у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав. Права народного депутата України у взаємовідносинах із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання. Обов'язки народних депутатів України.

Види та загальна характеристика гарантій діяльності народного депутата України. Гарантії трудових прав народного депутата України. Право народного депутата України при поселенні в готель та на транспортне забезпечення. Депутатська недоторканність.

Дострокове припинення повноважень народного депутата України.

Тема 17 Конституційно-правовий статус глави держави

Конституційний статус Президента України як глави держави та його місце в механізмі державної влади. Функції та компетенція Президента України. Загальнодержавне представництво і забезпечення єдності державної влади. Повноваження Президента України щодо законодавчої влади. Повноваження Президента України у сфері особистого статусу громадян. Конституційні основи взаємовідносин Президента України з органами виконавчої влади. Повноваження Президента України у сфері міжнародних відносин, оборони і охорони правопорядку, прав і свобод громадян України. Акти глави держави. Контрасигнатура актів глави держави.

Порядок обрання Президента України. Юридичні вимоги до кандидатів на пост Президента України. Законодавство про вибори Президента України.

Конституційні підстави і порядок дострокового припинення повноважень Президента України. Відставка Президента України. Неможливість виконання Президентом України своїх обов'язків за станом здоров'я. Усунення Президента України з поста в порядку імпичменту Верховною Радою України. Виконання обов'язків Президента України у разі дострокового припинення повноважень Президента України.

Конституційний статус Ради національної безпеки та оборони України як координаційного органу при Президенті України. Персональний склад, функції і компетенція Ради національної безпеки і оборони України. Апарат Президента України.

Тема 18 Система виконавчої влади

Поняття і зміст виконавчої влади. Функції виконавчої влади. Правозастосовча. Правоохоронна. Контрольна. Координуюча. Система органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України – уряд – вищий орган в системі органів виконавчої влади. Місце Кабінету Міністрів України в механізмі державної влади.

Склад Кабінету Міністрів України. Порядок формування Кабінету Міністрів України. Порядок призначення на посаду Прем'єр-міністра України.

Компетенція Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України. Постанови і розпорядження.

Відповідальність Кабінету Міністрів України. Відставка Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України.

Урядовий апарат. Завдання та функції Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Міністерства і інші центральні органи виконавчої влади: структура, порядок формування. Основні задачі і функції міністерств, державних комітетів і відомств.

Система місцевих органів виконавчої влади. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій. Порядок формування, склад і повноваження місцевих державних адміністрацій. Порядок призначення і відповідальність голів місцевих державних адміністрацій. Підстави та порядок припинення повноважень голів місцевих державних адміністрацій. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій з органами місцевого самоврядування. Особливості організації виконавчої влади у Автономній Республіці Крим та м. Києві.

Тема 19 Конституційно-правові основи судової влади та правоохоронних органів

Конституційні принципи правосуддя в Україні. Соціальна роль та система судової влади. Порядок формування судових органів. Суди загальної юрисдикції. Місцеві суди. Апеляційні суди. Загальні та військові суди. Спеціалізовані суди. Вищі спеціалізовані суди. Верховний Суд України –

найвищий судовий орган в системі судів загальної юрисдикції. Судочинство в Україні. Засади здійснення правосуддя в Україні. Участь професійних суддів, народних засідателів та присяжних у здійсненні правосуддя. Призначення і обрання суддів.

З'їзд суддів України. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя.

Конституційно-правовий статус суддів. Суддя – носій судової влади. Порядок призначення і обрання суддів. Припинення повноважень судді. Підстави і порядок припинення повноважень суддів. Права та обов'язки суддів. Гарантії незалежності суддів. Дисциплінарна відповідальність суддів.

Конституційний Суд України та його місце в механізмі державної влади. Склад і порядок формування Конституційного Суду України. Юридичні вимоги до кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. Повноваження Конституційного Суду України. Процедура розгляду справ Конституційним Судом України. Офіційне тлумачення. Підстави визнання правового акту неконституційним та його юридичні наслідки. Конституційність міжнародних договорів України. Роль Конституційного Суду України у процедурі внесення змін до Конституції України та у процедурі імпічменту.

Конституційне провадження, його форми і стадії. Суб'єкти і предмет конституційного подання і конституційного звернення. Акти Конституційного Суду України, їх правова природа і значення для політико-правової теорії та практики.

Місце та роль органів прокуратури в системі органів державної влади в Україні. Предмет прокурорського нагляду. Завдання та функції прокуратури. Підтримання державного обвинувачення в суді. Представництво інтересів громадянина або держави в суді. Нагляд за додержанням законів. Строк повноважень та компетенція Генерального прокурора.

Тема 20 Адміністративно-територіальний устрій

Поняття територіального устрою держави. Співвідношення територіального та адміністративно-територіального устрою. Конституційні засади територіального устрою України. Адміністративно-територіальна одиниця. Система адміністративно-територіальних одиниць України. Види адміністративно-територіальних одиниць за географічними ознаками. Населений пункт. Види населених пунктів. Правовий статус сел., селищ, селищ міського типу, міст. Класифікація міських населених пунктів. Правовий статус районів, областей.

Автономія: поняття і види. Види і форми територіальної автономії. Адміністративно-територіальна, національно-територіальна і національно-державна автономія. Форма автономії в Україні. Особливості конституційно-правового статусу міст Києва і Севастополя у складі України.

Порядок вирішення питань, пов'язаних із територіальним устроєм України.

Проблеми реформування адміністративно-територіального устрою.

Тема 21 Конституційно-правові основи муніципальної влади

Поняття місцевого самоврядування і його політико-правова природа. Основні наукові концепції місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування в системі організації публічної влади на місцях. Місцеве самоврядування і місцеве управління. Міжнародно-правова регламентація питань організації місцевого самоврядування. Європейська хартія про місцеве самоврядування. Визначення ознак місцевого самоврядування в Європейській хартії.

Історія становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні. Новітній етап розвитку місцевого самоврядування в Україні. Розвиток законодавства про місцеве самоврядування в Україні. Принципи місцевого самоврядування в Україні.

Територіальна, матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування. Фінансова підтримка місцевого самоврядування державою.

Система місцевого самоврядування. Форми здійснення місцевого самоврядування територіальною громадою як суб'єктом муніципальної влади. Безпосереднє здійснення муніципальної влади територіальною общиною. Органи і посадовці місцевого самоврядування. Статус сільських, селищних, міських рад як представницьких органів місцевого самоврядування. Компетенція сільської, селищної, міської ради. Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їх повноваження. Надання органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади, сфера делегованих повноважень.

Відповідальність і підконтрольність органів і посадовців місцевого самоврядування.

Особливості статусу районних і обласних рад як органів місцевого самоврядування, що представляють загальні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст. Компетенція районних і обласних рад.

Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття і юридична сила. Припинення і скасування актів органів місцевого самоврядування. Гарантії прав місцевого самоврядування. Судовий захист прав місцевого самоврядування.

Тема 22 Основи національної безпеки

Поняття та принципи національної безпеки України. Основні загрози національним інтересам і національній безпеці України. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки

Суб'єкти національної безпеки України. Загальна характеристика повноважень суб'єктів національної безпеки України: Президента України; Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; Ради національної безпеки і оборони України; міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; Національного банку України; судів загальної юрисдикції; прокуратури України; місцевих державних адміністрацій та органів місцевого

самоврядування; Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України.

Об'єкти національної безпеки України: людина і громадянин, суспільство, держава. Система забезпечення національної безпеки України.

Рада національної безпеки і оборони в системі забезпечення національної безпеки України.

Поняття та основи організації оборони України. Повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, обов'язки посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

Підготовка держави та населення до оборони України. Військовий територіальний поділ України.